

**Zalaerdőd Települési Örökségvédelmi
Hatástanulmánya**

**Munkaközi
2019**

Zalaerdőd Települési Örökségvédelmi Hatástanulmánya (munkaközi állapot)

A kulturális örökség védelemével kapcsolatos szabályokról szóló a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 14. mellékletben előírt tartalommal

Bevezetés

Ez az örökségvédelmi vizsgálat egy hatástanulmány részeként a vonatkozó jogszabályok, különösen a Kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. Törvény, és a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet, valamint az előbbiekkal összefüggésben a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet vonatkozó részeinek előírásai szerint készült.

A tanulmányhoz felhasználásra kerültek korábbi vizsgálati anyagok (különösen e sorok írói által jegyzett Településképi arculati kézikönyv szövegei), rendezési tervek, a történeti, régészeti, művészettörténeti szakirodalom, és különféle adatbázisok anyaga (Arcanum, Miniszterelnökség).

A meglévő adatokat helyszíni bejárás során (2018. október) ellenőriztük, és a jogszabályi előírásnak megfelelő tartalommal a feladathoz igazított formába foglaltuk. Az utóbbi forma megengedett, indokoltan, az érthetőséget segítően, és hiánytalanul vonja össze a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet 14. melléklete összetartozó tartalmi elemeit, s azokat közös fejezetben fejt ki.

A hatástanulmány készítői egyúttal nyilatkoznak arról, hogy a tanulmány készítéséhez szükséges képesítéssel, gyakorlattal és szakértői jogosultággal rendelkeznek, szerepelnek a Miniszterelnökség által vezetett Műemléki szakértői névjegyzékben műemléki szakértőként (műemléki érték dokumentálása).

Budapest, 2018. december 7.

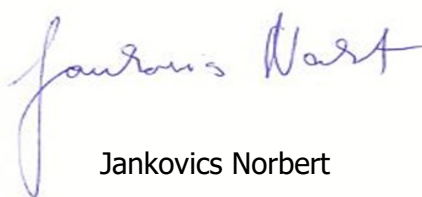

Batizi Zoltán
régész, régész
szakértő

szakértői sz.: 17-003

Máté Zsuzsanna
építész, műemléki
szakértő

szakértői sz.: 21-0073

Jankovics Norbert
művészettörténész, régész,
műemléki szakértő

szakértői sz.: 21-0016

1. Örökségvédelmi vizsgálat

1.1.A település történeti leírása- Természeti, tájhasználati, településhálózati és településszerkezeti összefüggések, táj- és településtörténet

Zalaerdőd a Marcal folyó medencéje alkotta kistáj déli, a folyó kisebb vízhozamú, eredéshez közeli részén, fekvő település. A Marcal-medence hazánk óceáni éghajlati hatású területén található, amely a többi, szomszédos területhez képest átlagosan nagyobb és egyenletesebb eloszlású csapadékot, és alacsonyabb hőmérsékletet is jelent. A völgyet, így a település határát is a lejtőkkel határolt sík, magas talajvízállású termőterületek jellemzik. Bár a talaj minősége nem a legjobb, de az állandó vízjárás, és az enyhe mikroklíma az őskor óta folyamatosan vonzotta a megtelepedő embert.

A régészeti leletek tanúsága szerint ugyan a település csaknem folyamatosan lakott volt a mai falu történetének kezdetei az írott források hiány miatt alig ismertek. Az Árpád-kor elején, a 11. században, a falu szemben később jellemző állandóságával még sokáig „mozgó” település volt. Egy adott területen vándorolt, és költözött a lakosság, ebből alakult ki később a falvak külterülete. Az állandóságot 1100 tájától egyre inkább a templom és a temető jelentette, amely azután a falu szakrális, eszmei és igazgatási központjává vált.

A település eredeti neve, Nyavalád, 1351-ből ismert oklevélből, tulajdonosa ekkor a nevét a faluról vevő Nyavalyádi Henrik fia, Jakab volt. Nem lehetett túl jelentős méretű, mert a 15. század közepén lakatlan pusztaként említették, kicsivel később, 1458-ban, művelhető határa uralkodói jóváhagyással került az enyerei pálosok birtokába.

Enyere falu a 13. század második felében már jelentős település volt, pálos kolostora 1336 és 39 között épült az Enyerei család alapítványaként. Később mind a kolostor, mind a falu elnéptelenedett, ma egy Óhíd határában lévő dűlő viseli a nevét.

Nyavalád, a pusztát egykor birtokló pálos faluhoz hasonlóan, a Hódoltság idején végig lakatlan maradt, és csak a 18. század elején telepítették be újra egyházi birtokosai. Az újraalapított falu a 18. század közepe után a túskevári konvent birtoka lett, a felosztás után, 1799-től, a Rokolyán–Nyavaládi közalapítvány kezelte, majd 1824-től 1945-ig a Katolikus Vallásalap somlóvásárhelyi uradalmához tartozott. Mai nevét a 20. század elején vette fel, ekkor lakossága magyar anyanyelvű és katolikus volt, határát az egyházi birtokosnak dolgozó jobbágyok és zsellérek lakták, művelték. A korábban Zala megyéhez tartozó falu a 20. század közepén került át Veszprém megyébe

A változatos növénytakarójú, szelíd tájak, a jó természeti adottságok a legkorábbi időszaktól vonzották állandó megtelepedésre az embert. Zalaerdőd bel- és külterületén, lévén ilyen területen fekszik, három védett régészeti területet tartanak nyilván. A falutól délnyugatra római sír került elő, a templomtól északra, a sportpályától délnyugatra, és a település keleti végétől délre római előzményekre települt középkori települések régészeti nyomai ismertek.

A legjelentősebb, országosan védett műemlék a falu közepén, útelágazásban álló, északnak tájolt Szent Kereszt megtalálása templom, a hajónál keskenyebb, egyenesen záródó szentéllyel, déli, bejárati főhomlokzata felett szoknyás gúlasisakkal fedett, óraíves toronnyal, a szentély nyugati oldalán sekrestyével. Homlokzatai tükrös tagolásúak, a nyílások zárkövesek. A téglány alakú bejárati ajtó feletti, egyenes szemöldökpárkányról induló karzatszinti ablak kosáráíves, a zár- és vállköves harangszinti ablakok félkörívesek, a keleti homlokzat, és a karzat alatti terek ablakai szegmensíves záródásúak. Bent a lekerekített sarkú hajót kétszakaszos csehsüveg-boltozat, a szentélyt egy csehsüveg-boltozat fedi. Az egyetlen csehsüveg-boltozatra épített karzat önálló, keskenyebb térként kapcsolódik a hajóhoz. A karzataljából balra kápolnatér, jobbra csigalépcső nyílik. A karzat kihasasodó mellvédje elé kétszlopos fa bővítményt építettek. A templom berendezése látványos, barokk együttes. A főoltár eredetileg biztosan nem ide készült, de az enyerei pálos kolostorból való származása, amely hagyományként él, nem valószínű. Felépítményét angyalszobrok díszítik,

a barokk oltárkép a Szent Kereszt feltalálását ábrázolja. A keleti diadalívpillérnél a túskevári pálos templomból származó Szent Kereszt-oltár áll, a tabernákulum két oldalán a tisztítóútzben szenvedő lelkekkel. Az oromzat tábláján az "IHS" betűi a szenvedés eszközeiből vannak kirakva. A nyugati hajófal északi szakasza előtt álló barokk oltárt oszlopok, szobrok, az oromzatot Szent Ilonát ábrázoló festmény díszíti. A körszelet alaprajzú, klasszicizáló későbarokk szószék feljárata a csehsüveg-boltozatos sekrestyéből nyílik. Padjai építés korabeli asztalosmunkák. Szent Sebestyén barokk faszobra valószínűleg a soproni ferences templomból egykor kapott berendezési tárgyak egyike. A templom neobarokk kifestése 1956-57-ben készült, a mezőkövesdi Takács István munkája. A mai, későbarokk templom 1796-ban épült a Vallásalap kezdeményezésére, hogy felváltsa az addigra leromlott állagú kis centrális sövénytemplomot.

Egyszerre szakrális- fogadalmi emlékek, tájékozódási- és határpontok is a magyar vidék jellegzetes színfoltjai, az útmenti fogadalmi szobrok és keresztek. E sajátos plasztikai műfajnak Zalaerdőd bel- és külterületén is számos színvonalas példája akad. Közülük a legrégebbi a községtől keleti irányban, jóval túl a temetőn, a dűlőút déli oldalán álló, útszéli kereszt, melyet 1883-ban állítottak. A többi darab jellemzően 20. század eleji, így falu délkeleti részén, az út keleti oldalán, délre, a Hetyefőre vezető országút keleti oldalán, és a katolikus templom főhomlokzata előtt álló keresztek.

Kiemelkedik közülük a katolikus templom homlokzata előtt álló kő Mária-szobor, jobbján a koronás, országalmát tartó gyermek Jézussal. 1910-ben emeltette a helyi Rózsafüzér Társulat.

A kereszteken és szobrokon kívül helyi védelem alatt áll a Községi ház Petőfi utca 68. szám alatti épülete, és két síremlék (Domaniczky Cs., Fábíán J.) a temetőben.

Zalaerdőd történeti magját, a legkorábban lakott, és oldalhatáron álló házak sorával beépült, közepén egykor kiszélesedő, térszerű részét, a mai Petőfi utca, és az Ady Endre utca kereszteződésében álló templomhoz közelebbi szakaszai jelentik. A település nyugati határa a mainál beljebb, a József Attila út torkolatánál volt, keleten csaknem a mai szélénél húzódott. Az utcák vezetése és a templom, amelyek a 18. századi állapotokra visszavezethetők, sem házak, sem összefüggő telekosztás nem maradt fenn e korai időszakból.

A belső utak állapota közepes-rossz, a mai útburkolatok jellemzően régiek, és túlhasználtak. A járdáknak részben már felújítottak.

A falu növekedése a 19. században egyrészt a már lakott területek sűrűbb beépítését jelentette, másrészt kisebb délnyugati és keletei irányban való terjeszkedéssel is járt. Ekkor települt be oldalhatáron, utcafronton álló házakkal a Petőfi utca keleti szakasza (főleg annak északi fele), és a halmazos jellegű telkeken beépített délnyugati vége is. A 20. század folyamán a falu jellemzően északi-északnyugati irányban bővült tovább, ekkora a település, ha laza beépítéssel is, de elérte a temető területét.

A Kossuth Lajos és Ady Endre utcákban elszórva, a templom körül sűrűsödve néhány a falusi igényeken túlmutató minőségű, a kisvárosi polgári építészet hatását, szecessziós jegyeket mutató vakolatdísszel ellátott ház áll. Az utóbbiak 19-20. század fordulóján virágzó falu hagyatékaikhoz tartoznak.

A faluképet a felsoroltakon kívül az 1960-as, 70-es évek építkezései, és ezek közelmúltban lezajlott változatos minőségű és stílusú korszerűsítései (szigetelések, ablakcserék, új kerítések) jellemzik.

A falu központjától északra, távolabb fekvő sírkert, egykor a falu külterületének számított, ma már a lakott résszel összeérő, melyben a legrégebbi, fellelhető sírkő 1842-es, temetőkeresztjét 1889-ben állították. Aránylag sok a homokkőből faragott, hagyományos formákat mutató sírtábla az 1880-as évek és az 1940-es évek közötti időszakból. A sírok többsége műkő, a régebbi táblák ezek között, elszórtan állnak. A közelmúltban bővített, felújított ravatalozó jó arányú, kisméretű épület.

	Kora újkori településmag
(18. sz.)
	A településmag növekedése
(19. század)
	Újabb beépítés
(20. század)
	Zöldterület
	Temető
	Utak
	Műemlék, helyi védettségű épület,
kiemelt építészeti, falutörténeti,
közlekedési objektum

Zalaerdőd vázlatos térképe, a település történeti korszakainak és műemlékeinek jelölésével
(Településképi arculati kézikönyv, 2017)

Felhasznált irodalom

Bakay K.- Kalicz N.- Sági K.: Veszprém megye régészeti topográfiája. A devecseri és sümegi járás. (Magyarország régészeti topográfiája 3. kötet.) Akadémiai kiadó. Budapest, 1970.

Koppány T.- Lővei P.- Balázsik T.: Veszprém megye műemléki topográfiája. Kézirat OMF-OMVH. 1980-1991

R. Lendvai A.: Adatok Sümeg és Tapolca XVII–XIX. századi történetéhez, különös tekintettel a kézműiparra. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. Veszprém 1984 531-551.

Farkas G.: A Sümeg vidéki falvak múltjából. (Sümegcsehi, Bazsi, Sümegprága) A veszprémi püspöki uradalom történetéhez. In: Alba Regia 33. Székesfehérvár 2004 61-108.

Ilon G.- Juhász I.- Sümegi P.- Jakab G.- Szegvári G.- S. Törőcsik T.: A Marcal-völgy története az őskortól a középkorig egy környezetrégészeti vizsgálat tükrében. Mezőlak-Szélmező tőzegláp geoarcheológiai vizsgálatának eredményei. In: Savaria 29. Szombathely 2006 147-216.

Jankovics N.- Klagyivik M.- Máté Zs.: Bazsi településképi arculati kézikönyve. Kézirat. 2017

Kiss L.: Földrajzi nevek etimológiai szótára I. kötet. Akadémiai kiadó, Budapest, 1997

Kovács F.: Zalaerdőd határa. in: Régészeti kutatások Magyarországon 2010. Szerk.: Kisfaludi Júlia. Kiadja a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, 2012 408.

Felhasznált adatbázisok

Első Katonai Felmérés- A Magyar Királyság területére, Arcanum Adatzbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2004

Második Katonai Felmérés: Magyar Királyság és a Temesi Bánság. Arcanum Adatzbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2005

Harmadik Katonai Felmérés, a Magyar Szent Korona Országai, 1:25.000. Arcanum Adatzbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2007

hungaricana.hu/hu/adatbazisok/ (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

njt.hu (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

Műemléki hatósági nyilvántartás (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázisa (<http://archeodatabase.hnm.hu>, a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

1.2. A védett műemléki értékek települési értékleltára

1.2.1. Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket

Zalaerdőd közigazgatási területén nincsen az UNESCO kulturális vagy természeti világörökségi helyszínek közé felvett objektum, terület, és ilyen nem szerepel a magyarországi várományosi helyszíneket felsoroló jogszabályban sem. (27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről)

1.2.2. Az országos építészeti örökség elemei

Zalaerdőd közigazgatási területén történeti táj, műemléki jelentőségű terület, kiemelt nemzeti emlékhely, nemzeti emlékhely, történeti emlékhely nem található.

Műemlékek

Sorszám	Megnevezés	Cím/EOV koordináták	Törzsszám/ Azonosító	Hrsz.	Műemléki védelem bírság kategóriája, a védelem ideje, módja
	Jelleg, állapot Ún. ex-lege műemléki környezet				
1.	Szt. Kereszt megtalálása róm. kat. templom	Petőfi S. u. / EOV 504979 191880, WGS84/GPS 47.055148, 17.13843	5354/1073 4	118	ún. II. bíráskategória, 22509/1958 ÉM 120344/1958 MM 1958.01.01 (miniszeri döntés)
	Település középpontjában, útelágazásban álló, észak felé tájolt templom, a hajónál keskenyebb, egyenesen záródó szentéllyel, déli, bejárati főhomlokzata felett szoknyás gúlasíkkal fedett, órapárkányos toronnyal, a szentély nyugati oldalán sekrestyével. Homlokzatai tükrös tagolásúak, a nyílások zárkövesek. Az egyenes záródású bejárati ajtó feletti szemöldökpárkányról induló karzatszinti ablak kosáríves, a vállköves harangszinti ablakok félköríves, a keleti hosszhomlokzat, és a karzat alatti terek ablakai szegmensíves záródásúak. Az íves szélű félromzatokkal közrefogott toronyszinten köralak nyílik. A lekerekített sarkú hajót kétszakaszos csehsüveg boltozat, a szentélyt egy csehsüveg boltozat fedi. Az egyetlen csehsüveg boltozatra épített karzat önálló, keskenyebb térként kapcsolódik a hajóhoz. A templom berendezése látványos, barokk együttes. A főoltár a hagyomány szerint az erenyei pálos templomból került ide. Felépítményét angyszobrok díszítik. A barokk oltárkép a Szent Kereszt feltalálását ábrázolja (Martin Michl 1803-ban készített műve a soproni ferences templomból?). A keleti diadalívpillérnél az állítólag a túskevári pálos templomból származó Szent Kereszt-oltár áll, a tabernákulum két oldalán a tisztítóútzben szenvedő lelkekkel. A nyugati hajófal északi szakasza előtt álló barokk oltárt oszlopok, szobrok, az oromzatot Szent Ilonát ábrázoló festmény díszíti. A körselet alaprajzú, későbarokk szószék feljárata a csehsüveg boltozatos sekrestyéből nyílik. Padjai építés korabeli asztalosmunkák. Szent Sebestyén barokk faszobra valószínűleg a soproni ferences templomból egykor kapott berendezési tárgy és négy szobor egyike. A templom neobarokk kifestése 1956-57-ben készült, a mezőkövesdi Takács István munkája. A földesúr erenyei (óhidi) pálosok által 1740-ben a Szent Kereszt feltalálásának tiszteletére épített centrális sövénytemplom helyett a diadalív felirata szerint a Vallásalap emeltette 1796-ban. Állapota jó. A templom ex-lege műemléki környezete, törzsszám/azonosító: 5354 /26161, Hrsz.. 1, 116, 117, 119, 121, 130, 133, 148, 207, 272, 46, 50, 51, 97				

1.2.3. Védetté nyilvánított és a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket

A helység közigazgatási területéről jelenleg 3 régészeti lelőhely ismert. Ez a szám a természetföldrajzi adottságok és a környező települések lelőhelyeinek ismeretében átlagosnak tekinthető, de bizonyos, hogy még egy-két fel nem fedezett lelőhely található a helység területén. Így a lelőhelyek száma intenzívebb kutatások esetén a jövőben még emelkedhet. A község határában található ismert régészeti lelőhelyek terepbejárásakor kerültek elő. Próbafeltárás, megelőző feltárás, régészeti szakfelügyelet, leletmentés, helyszíni szemle nem történt a helység területén.

Terepbejárások

A Magyarország régészeti topográfiája 3. kötetének készítése során az 1960-as években több időszakban kutatva, terepbejárva egyetlen lelőhely került elő – a homokbányai. 2010-ben Kovács Ferenc és munkatársa végzett terepbejárásokat a Sümeg környéki szennyvízhálózat kiépítése előtt és két lelőhelyet azonosítottak.

A település határának régészeti kutatottsága a fentiek ismeretében átlag alatti intenzitásúnak minősíthető.

A település határának kiterjedéséhez és a megtelepedésre alkalmas területek nagyságához viszonyítva az ismert régészeti lelőhelyek száma átlagos. A nem szántott, műveletlen vagy füves, erdős területek és a beépített vagy kertes területek miatt várható még további lelőhelyek előkerülése is.

A település ismert lelőhelyeinek korszakokként megoszlása:

Az őskorból nem ismert jelenleg egy lelőhely sem.

A római korból egy kora római temető és egy római telep ismert.

A népvándorlaskorból nincs ismert lelőhelyünk a település területéről.

A honfoglalás korból nem ismert lelőhely.

A középkort két telep képviseli a településen.

A hatástanulmány elkészítéséhez 2018 augusztusában szemlét végeztem a település lelőhelyein.

Jelenlegi ismereteink szerint összesen 3 (három) régészeti lelőhely ismert a település bel- és külterületén. (Némelyik lelőhelyről több korszak emlékeanyaga került elő.)

A település területének jelentős része mezőgazdasági művelés alá esik, ahol optimális növényborítottság mellett a régészeti érintettség könnyebben felderíthető. Emiatt az ismert régészeti lelőhelyek többsége szántóföldre esik. Lényeges figyelembe venni azt, hogy a település határának jelentős része nem kutatható kertként, legelőként, kaszálóként, valamint erdőként van hasznosítva, ahol szántás hiányában számos régészeti lelőhely rejtőzködhet észrevétlenül.

A belterületről jelenleg 1 régészeti lelőhely ismert, ez a 75613. számú lelőhely, melyből csupán egy keskeny út rövid szakasza tartozik a külterülethez.

A település közigazgatási határain belül külön jogszabályban fokozottan védett vagy kiemelten védett régészeti lelőhely egy sem található.

A Kötv. általános elvei alapján ex lege védett minden, jelenleg nyilvántartott régészeti lelőhely (3 db), a további ismert, de még nem nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében a bejelentést követően a központi közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásba való bejegyzéssel, külön jogi aktus nélkül, az általános védettséget az újonnan előkerült régészeti lelőhelyek is megkapják.

Jelenleg az alábbi korú és jellegű lelőhelyekről van ismeretünk:

- kora római kori temető: 1 db
- római kori telep: 1 db
- középkori telep: 2 db

A régészeti lelőhelyek jellegéből adódóan a pontos lokalizáció, még inkább a pontos kiterjedés általában nem határozható meg pusztán a felszíni jelenségek alapján. Az adattári és szakirodalmi adatok, valamint az elvégzett helyszíni beazonosítások alapján az azonosított lelőhelyekkel érintett területek a hozzájuk tartozó helyrajzi számokkal részletesen az 1. sz. mellékletben találhatók.

Régészeti érdekű területek azok a területek, ahol a földrajzi adottságok és az adatgyűjtés során szerzett információk alapján egyéb lelőhelyek feltételezhetők. A régészeti lelőhelyek elhelyezkedését leginkább meghatározó vízfolyások közül településünk határában többet is találunk.

A jelenlegi területhasználat és területi állapot (mezőgazdasági művelés, zártkertek művelése, belterületi lelőhelyeken közművek és épületek létrehozása) a kulturális örökség régészeti elemeit nagymértékben érinti. Jelentősen károsodhatnak az intenzív talajművelésnek és erózióknak kitett területek, ami minden szántóföldi lelőhelyet hátrányosan érint.

A régészeti lelőhelyeket az építkezések és a talajművelés súlyosan károsították és továbbra is veszélyeztetik a földben lévő maradványokat. Az ismert lelőhelyek nagy részénél feltehetően ez már eddig is nagyfokú pusztítást eredményezett. Amennyiben a mezőgazdasági területeken fennmarad az intenzív talajforgatásos művelés (vagyis a szántás), akkor ez a pusztulás is folytatódik, hosszú távon pedig megsemmisülést eredményezhet.

Régészeti lelőhelyek Zalaerdőd közigazgatási területén

1. Zalaerdőd – Homokbánya

Lelőhely-azonosító: 9828

A lelőhely megjelölése: korarómai korú temető

A lelőhely leírása: A községtől nyugatra lévő homokbányában néhány évvel az MRT kötet készítése előtt (azaz 1960 táján?) nagy téglákból összeállított sírt találtak, melynek mellékleteiről nincs tudomásunk. A bányában néhány római kori peremestégla töredéke és kevés szórványos, korarómai cserépdarab azt bizonyítja, hogy a korarómai időktől kezdve használt temetőt tett tönkre a bányaművelés.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége: A lelőhely jelentős része már megsemmisült, de a lelőhely területén még lehetnek érintetlen sírok, objektumok. A lelőhely nyugati része gyeppel, legelő besorolású terület, ez a művelési ág kedvező a lelőhely maradványai számára, mivel nem jár földmunkákkal. A lelőhely keleti része védelmi erdőterület, ahol a homokbánya által

mélyebben nem bolygatott területeken tilos a 30 cm-t meghaladó földmunka, pl. a faültetés, tuskózás.

Hrsz.: 027/2, 026, 025/5, 024

2. Zalaerdőd – Rekettye-dűlő nyugat

Lelőhely-azonosító: 75611

A leelőhely megjelölése: római kori telep, középkori telep

A leelőhely leírása: Kovács Ferenc és munkatársa a Sümeg és térsége szennyvízhálózatának kiépítése projekt előkészítésekor terepbejárva a leelőhelyen római kori és középkori leleteket találtak. A leelőhely Zalaerdődtől délkeletre a műút mentén nagy területet foglal el, kb. 300 x 500 méter a kiterjedése.

A leelőhely besorolása: nyilvántartott

A leelőhely veszélyeztetettsége: A leelőhely nagyobb része szántó. A szántás veszélyezteti a leelőhelyet. A leelőhely területén tilos a 30 cm-t meghaladó mélységű földmunka, pl. a mélyszántás vagy a talajlazítás. A leelőhely egy része a belterület része. Itt a közművek és épületek miatti földmunkák, a gyümölcsfák telepítése, útépités is veszélyezteti a leelőhelyet. Tilos a leelőhely területén 30 cm-nél mélyebb földmunka végzése.

Hrsz.: Hibás a közhitelű nyilvántartás! A két új, 2010-ben azonosított zalaerdődi leelőhely helyrajzi számait összekeverték, mindkét leelőhelyhez ugyanazon – összekevert – helyrajzi számok tartoznak a nyilvántartás szerint. 97, 207, 151, 113, 114, 112, 108, 109, 110/1, 110/2, 111, 122, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 123, 153, 040, 210, 201, 202, 203, 204, 205, 208/2, 209, 206, 208/1, 044/6, 043, 044/5, 044/4, 033/8, 042, 044/8, 044/7, 050

3. Zalaerdőd – Sportpályától délnyugatra

Lelőhely-azonosító: 75613

A leelőhely megjelölése: középkori telep

A leelőhely leírása: Kovács Ferenc és munkatársa a Sümeg és térsége szennyvízhálózatának kiépítése projekt előkészítésekor terepbejárva a leelőhelyen középkori leleteket találtak. A település területén a sportpálya délnyugati szomszédságában az Ady Endre utca keleti oldalán egy kukoricásban kis mennyiségben középkori edénytöredékeket gyűjtöttek 160 x 110 méteres területen. A leelőhely nyugat felé a szomszédos lakóházak telkére is kiterjedhet, kelet felé a sportpálya utáni területen már nem észlelték a helyét. (A leelőhely a Petőfi utca északi telkeinek végén folyó kelet-nyugati irányú érre lejtő, déli fekvésű oldalon található.)

A leelőhely besorolása: nyilvántartott

A leelőhely veszélyeztetettsége: A leelőhely a 050. hrsz-ú út kivételével belterületen fekszik. Itt a közművek és épületek miatti földmunkák, a gyümölcsfák telepítése, útépités is veszélyezteti a leelőhelyet. Tilos a leelőhely területén 30 cm-nél mélyebb földmunka végzése.

Hrsz.: Hibás a közhitelű nyilvántartás! A két új, 2010-ben azonosított zalaerdődi leelőhely helyrajzi számait összekeverték, mindkét leelőhelyhez ugyanazon – összekevert – helyrajzi számok tartoznak a nyilvántartás szerint. 97, 207, 151, 113, 114, 112, 108, 109, 110/1, 110/2, 111, 122, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 123, 153, 040, 210, 201, 202, 203, 204, 205, 208/2, 209, 206, 208/1, 044/6, 043, 044/5, 044/4, 033/8, 042, 044/8, 044/7, 050

A település területéről került elő egy közelebbről meg nem határozható leelőhelyről egy őskori kőbalta töredéke és egy korarómai bronzfibula. Mindkettő a Darnay-gyűjteménybe került.

1.3. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

Készült a Zalaerdőd Község Önkormányzat Képviselő-testülete 14/2004 (XII.15.) rendeletével jóváhagyott Zalaerdőd Község Helyi Építési Szabályzata és Szabályozási tervének 2. számú függeléke alapján.

1.3.1. Településszerkezet, telekstruktúra és az utcavonal-vezetés, utcaképet vagy utcakép részlet

Zalaerdőd közigazgatási területén helyi védettségű településszerkezettel rendelkező falurész, telekstruktúra és az utcavonal-vezetés, utcakép vagy utcakép részlet nem található.

1.3.2. Építmény, építményrészlet, tömegformálás, homlokzati kialakítás, egyedi tájértéket, növényzetet, szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor

Helyi védelem alatt álló objektumok

S.szám	Megnevezés	Cím, hrsz., egyéb azonosító adat, megjegyzés
1	Közösségi ház-faluház	Petőfi S. u. 68. Hrsz.: 268 átalakított, a közelmúltban felújított 20. századi épület
2	A templomkert keresztje	Templomkert - Késő historizáló kőkereszt, Bakos J. 1920.
3	Mária oszlop	Templomkert - Késő historizáló kőszobor, állította a Rózsafüzér Társulat, 1910.
4	Útszéli kereszt	A falu határában - Historizáló kőkereszt, Erdőcs-Gerencsér 1883.
5	Útszéli kereszt	A falu határában - Késő historizáló kőkereszt, Szabó-Kiss 1900.
6	Útszéli kereszt	A falu határában - Késő historizáló kőkereszt, Bors-Varga 1924.
7	Temetőkereszt	Temető Hrsz.: 96 Historizáló kőkereszt, Edőcs-Gerencsér 1889.
8	Síremlék kereszt	Temető Hrsz.: 96 Késő historizáló kőkereszt, sírjel, Fábíán J.
9	Síremlék	Temető Hrsz.: 96 Késő historizáló sírjel, Domaniczky család.

Képek:

1

2. A tervezett változtatások hatáselemzése

Tervezett változások:

A hatályos településszerkezeti tervhez képest, jelentős változások a terv készítése során nem történtek. A kisebb módosításokat, a megváltozott, vagy új fejlesztési igények és a magasabb rendű településrendezési tervekkel való összhang megteremtése, vagy az azok nyújtotta lehetőségek kihasználása generálta.

A TSZT-ben beépítésre szánt területeket érintő változások: nincsenek

Új beépítésre szánt terület kijelölésére, a már korábban kijelölt és érvényben lévő lakóterületeken kívül új lakóterület nem került kijelölésre a belterületen belül. A településkép jellegétől eltérő, a belterület D-K-i határán kijelölt, szabadon álló beépítést előírányzó terület csökken, csak az utcafront melletti telkek maradnak lakóövezetben.

A **beépítésre szánt területeken** a már korábban kijelölt és érvényben lévő intézményi területeken kívül új intézményi vagy vegyes terület nem került kijelölésre. A József Attila utca kanyarulatában elhelyezkedő, nagyméretű telkek átsorolásra kerültek, gazdasági területből falusias lakóterületté. Az itt elhelyezkedő szintén nagyméretű ingatlan átsorolásra került kereskedelmi szolgáltató területté. Beépítésre szánt, falusias lakóterületek t kerültek átsorolásra mezőgazdasági területté.

A TSZT-ben **beépítésre nem szánt területeket** érintő változások: új zöldterületek kerültek kijelölésre a belterület területén, valamint a majorság területének átsorolása mezőgazdasági telephelyből majorrá.

Beépítésre nem szánt területek átsorolása: Sportterület kialakítása zöldterületből. Megnövekedett a véderdő terület, mezőgazdasági és közlekedési területek átsorolásával.

Új, beépítésre nem szánt különleges terület: három helyen került kijelölésre, temető területe, sportterület, valamint a külterületi biógáz telep.

2.1 A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

Épített örökség

A településszerkezeti terv részben érinti a település „történelmi” központját. Ezek az átsorolással kijelölt falusias beépítésű területek.

2.2.1 Régészeti örökség

A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

7. a. számú módosítás:

A belterületről nyugatra Ev jelű, védelmi erdő besorolású terület módosul Kb-me jelű biogáztelep besorolású területté. A módosítással érintett terület helyrajzi száma: 027/2, területe: 3,4 hektár.

7. b. számú módosítás:

A belterületről nyugatra, a nagyobb erdőterület szélén a biogázteleptől nyugatra lévő Má jelű, általános mezőgazdasági besorolású területből a módosítás során Ev jelű, védelmi erdő besorolású terület lesz. A módosítással érintet terület helyrajzi száma: 025/5, területe: 2,6 hektár.

10. számú módosítás:

A belterület szomszédságában, a község központjától északkeletre a jelenleg Z-S jelű, zöldterület – sporttér besorolású terület módosítandó Kb-Sp jelű, sportterület funkciójú területté. Az érintett helyrajzi szám: 051/20, a terület felülete: 2,02 hektár.

A változások hatásai a régészeti örökségre:

7. a. számú módosításhoz:

A módosítás érinti a 9828. nyilvántartási számú, „Homokbánya” nevű régészeti lelőhelyet. Mivel a módosítás beépítésre nem szánt területen belüli területfelhasználás változást jelent, így az itteni **régészeti lelőhely fennmaradása szempontjából nem jelent hátrányt a változás, amennyiben a biogáztelep kialakítása során nem történik 30 cm-t meghaladó mélységű földmunka.** A lelőhely szempontjából sajnálatos, hogy a jelenleg Ev jelű, védelmi erdő besorolású területen már több komoly alapozással rendelkező épület és egyéb objektum áll. A vonatkozó 2001. évi LXIV. törvény szerint a régészeti lelőhelyeken tilos a lelőhelyeket károsító tevékenységeket végezni, így tilos a tuskózás is erdőirtás során. A tuskózásra csak az illetékes szakhatóság engedélyével van lehetőség. Lényeges, hogy a 2001. évi LXIV. törvény szerint a lelőhelyek betonfelülettel vagy odadepózított földréteggel való eltakarása is hátrányosan érinti a régészeti lelőhelyeket, így az ilyen munkálatok előtt is az illetékes szakhatósággal való egyeztetésre és engedélykérésre van szükség. **Amennyiben a biogáztelep működéséhez további épületekre van szükség,** úgy a lelőhely szempontjából kedvezőbb, ha a mélyre nyúló sávalapok helyett úgynevezett lemezalap készül. Ennek alapozási mélysége jóval kisebb lehet, így a beruházáskor elkerülhető a régészeti lelőhely – költséges – megelőző feltárása. **Az alapozás tervezésekor ajánlott az illetékes szakhatósággal felvenni a kapcsolatot és írásbeli állásfoglalásukat kérni.** (Pl. arról kérhető állásfoglalás, hogy x cm mélységig [30-40 vagy 50 cm-ig] lenyúló lemezalap készítése esetén nem kötelezett a beruházó megelőző feltárás finanszírozására, legfeljebb az adott mélységen felbukkant, láthatóvá vált régészeti objektumok feltárásának finanszírozására. A korábban mélyszántott területen 50 cm mélyen általában még semennyi vagy nagyon kevés régészeti objektum látható, azonosítható.) A régészeti lelőhelyek területén a beépítést, az erdőtelepítést, a mélyszántást és más, 30 cm mélység alá nyúló földmunkával járó tevékenységeket lehetőség szerint el kell kerülni a 2001. évi LXIV. törvény szerint. Lényeges megjegyezni, hogy a lelőhely lehatárolása bizonytalan, hiszen egyetlen római kori sír és néhány, a bányászás során előkerült római kori lelet alapján került a jelenlegi viszonylag nagy területű régészeti lelőhely kiterjedése meghatározásra. Az is fontos, hogy a korábbi, vélhetően nagy mélységű bányaművelés helyén már nem számolhatunk a régészeti anyag fennmaradásával, hiszen az itteni temető sírjai a hasonló ismert római kori lelőhelyeknél tapasztaltak alapján nem lehettek mélyebbek 2 (kettő) méternél.

7. b. számú módosításhoz:

A módosítás érinti a 9828. nyilvántartási számú, Homokbánya nevű régészeti lelőhely nyugati részét. A módosított terület keleti sávja tartozik tehát a lelőhelyhez. **A mezőgazdasági művelés földmozgatással (szántással) járó változata folyamatosan roncsolja a régészeti lelőhely objektumait és a földben lévő leletanyagot, így az erdő létrehozása nem jelent egyértelműen negatív változást a lelőhely számára, amennyiben az ide tervezett erdő telepítésekor nem történik a korábbi mezőgazdasági művelés mélysége alá nyúló földmunka.** Azaz ha a lelőhely területén az ültetőgödrök mélysége nem lesz nagyobb az itteni legmélyebb szántási mélységnél. Ez esetben ugyanis a már szántással megrongált rétegeket érintik az ültetőgödrök. Lényeges, hogy az ide tervezett védőerdő majdani kiirtásakor nem szabad a lelőhely területén, azaz a módosítási terület nyugati szélén tuskózni, mivel a fák mélyre nyúló gyökereinek

kifordításakor károsulhatnak a mélyben lévő régészeti objektumok, leletek is. Lényeges megjegyezni, hogy a lelőhely lehatárolása bizonytalan, hiszen egyetlen római kori sír és néhány, a bányászás során előkerült római kori lelet alapján került a jelenlegi viszonylag nagy területű régészeti lelőhely kiterjedése meghatározásra.

A 10. számú módosításhoz:

A módosítás érinti a 75613. nyilvántartási számú, „Sportpályától délnyugatra” elnevezésű régészeti lelőhelyet északkeleti részét. Mivel a sportpálya gyeppel fedett területén nem volt lehetősége a szakembereknek leleteket gyűjteni, így lehetséges, hogy a régészeti lelőhely a sportpálya nagyobb részét érinti, mint ahová a jelenleg ismert lelőhelyet lokalizálták. Csupán az bizonyos, hogy a sportpályától keletre lévő szántóföldön a régészek már nem találtak leleteket. Mivel a sportpályát érintő módosítás során nem változik régészeti szempontból a sportpálya használta, hasznosítása, azaz a jelenlegi gyepesítés megmarad és nem történik a pálya területén semmilyen földmunka, így **a módosítás nem jelent hátrányt az érintett régészeti lelőhely fennmaradása és a kulturális örökség itt található elemei számára.** Amennyiben a sportpálya területén földmunkák, alapozási munkák kerülnek tervezésre, számítani lehet rá, hogy a 9828. nyilvántartási számú régészeti lelőhely elemei előkerülnek – főleg a pálya délnyugati és déli részén. A régészeti lelőhelyen végzendő 30 cm mélységet meghaladó mélységű földmunkák csak az illetékes szakhatóság engedélyével végezhetőek. Földmunkával járó beruházást, építkezést javasolt inkább a sportpálya északi részére tervezni, itt kisebb a valószínűsége régészeti anyag előkerülésének.

Nem kizárható, hogy a jövőben további építkezések, földmunkákkal járó változtatások történnek a település területén. Emiatt az alábbi részben átfogó tájékoztatás olvasható a régészeti lelőhelyeken tervezett, 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkákkal kapcsolatban. A régészeti lelőhelyhez tartozó területen 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkák tervezése esetén a földmunkák megkezdése előtt próbafeltárás vagy megelőző feltárás előírására lehet számítani az illetékes hatóság részéről. (Az illetékes hatósághoz az építési előadó juttatja el az engedélyezési eljárás során az építéshez tartozó tervdokumentációt.) A próbafeltárás során a tervezett beruházási területnek csupán egy részét, általában 10-30 százalékát tárja fel a területileg illetékes megyei hatókörű városi múzeum vagy más, a feltárás elvégzésére jogosult intézmény. A próbafeltárás eredményei alapján pontosabban látható, hogy szükséges-e megelőző feltárás és hogy az milyen költségekkel fog járni. Ha a próbafeltárásból az derül ki például, hogy a lelőhelynek csak egy kis részén találhatóak három rétegben a régészeti objektumok és a nagyobb részén csak egy vagy két réteg van, akkor a teljes terület feltárása esetén lényegesen kisebb összeget kell a beruházónak kifizetnie a feltárók részére, mintha próbafeltárás nélkül az egész területre – nem ismerve a rétegviszonyokat – háromrétegű lelőhely költségeit számolnák a régészek. Az is lehetséges, hogy a lelőhely egyes részein már korábban elpusztultak a régészeti objektumok vagy a lelőhelyen egy vagy több objektumok nélküli terület („üres folt”) található. A próbafeltárás során húzott kutatóárokokkal észlelve a lelőhely belsejében lévő esetleges objektumok nélküli nagyobb területeket, ezek feltárási költségének jelentős része levonható a lelőhely feltárásából. (Lehet, hogy géppel leszedik a feltárók a humuszréteget, de ha ez alatt nincs az altalajba bemélyedő, ott nyomot hagyó régészeti objektum, akkor az objektumok kézi eszközökkel végzett feltárására és az eredmények dokumentálására sem kerül sor – ez csökkenti a feltárás költségeit.)

A különböző rétegszámú lelőhelyek különböző módszerekkel történő kutatásának költségeit a 68/2018. (IV. 9.) kormányrendelet 8. melléklete tartalmazza. (Figyelem, ez az árszabás a törvényalkotók munkája eredményeként akár már 2018-ban is változhat!)

Beruházás tervezésekor jelentős segítséget jelenthet egy régész szakértő tanácsadása a régészeti munkák költségeinek tervezésekor.

Elképzelhető, hogy olyan helyszíneken kerülnek elő régészeti leletek váratlanul, mely területek nincsenek régészeti lelőhelyként számon tartva. Mivel e területek nem egy lelőhely részei, így az esetlegesen itt előkerült régészeti leletek bejelentése után nem kell feltárási költségre számítani, hiszen a földmunkát végző nem egy ismert lelőhelyen végzett földmunkát, így a véletlenszerűen előkerült leletek feltárásának a költsége nem őt terheli. Régészeti lelőhelyen kívül előkerült régészeti leletek, objektumok, jelenségek előkerülése és bejelentése esetén a területileg illetékes megyei hatókörű múzeum leletmentést köteles végezni. Mivel a leletmentésre a múzeumok általában nem rendelkeznek költségkerettel, így előfordulhat, hogy pénz híján az illetékes múzeum heteken át nem tudja elvégezni a leletmentést és így hosszú időn át nem folytatódhat a beruházás, azaz a megkezdett földmunka, mely során a régészeti leletek váratlanul előkerültek. Ilyen esetben előfordult már, hogy a leletmentés költségét felvállalta a beruházó, hogy a múzeum hamarabb befejezze a leletmentést és hamarabb folytatódhassanak a beruházás földmunkái. Azaz a törvények szerint a beruházó számára ingyenes leletmentés mégis jelentős költséggel járt.

Azon esetekben, ha utak, közművek, nyomvonalas létesítmények készülnek 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkát végezve, az illetékes hatóság az engedélyezési eljárás során régészeti megfigyelést / régészeti szakfelügyeletet írhat elő a kivitelező költségére. A régészeti megfigyelést a területileg illetékes megyei hatókörű múzeum végzi. Ennek díja a 68/2018. (IV. 9.) kormányrendelet szerint nettó 8000 ft/óra, de kiszállásonként minimum nettó 36.000 ft-ot számlázhat ki a megfigyelést végző múzeum. Ha a régészeti megfigyelés során jelentős régészeti érték kerül elő az építkezés földmunkái során, akkor az építkezés földmunkáit leállítva megelőző feltárássra is sor kerülhet a vonatkozó jogszabályok alapján. Ez azonban igen ritkán fordul elő. Általában a régészeti megfigyelést végző régész nem akadályozza vagy csak egy-két órával lassítja az építkezés során előkerült anyag dokumentálásával az építkezést. A régészeti megfigyelés költsége a fenti kormányrendelet és a régészeti megfigyelés természete alapján általában jóval kisebb, mint a hasonló területen folyó megelőző feltárás költsége. A megfigyelés eredményeként jelentős régészeti emlék előkerülése esetén megelőző feltárássra is sor kerülhet, de erre nagyon ritkán kerül sor.

2.2.2 Történeti településre, település és tájszerkezetre

A településszerkezeti terv változtatásai pozitív módon befolyásolják a község természeti, tájképi megjelenését, melyet nagyrészt a megnövekedett erdőterületek vonnak maguk után. A tervezett változtatások a napjainkra kialakult „történelmi településszerkezetet” részben érinti. A megnövekedett zöldfelületek előnyösen befolyásolják a településképet. A műemléket nem érintik a változások.

2.2.3 Települési értékleltárban szereplő műemléki értékek

Az új településszerkezeti terv nem érinti a helyi védett épületeket és építményeket.

3. Értékvédelmi terv

Épített örökség:

Az épített örökség védelmét, megőrzését, a településkép védelméről szóló önkormányzati rendelet tartalmazza. A védelem alatt álló művi értékeket az eredeti formájukban kell megtartani és folyamatosan jó karban tartani.

A településrendezési tervben nem tervezhető a védett objektumok területének funkcióváltása, a környezetük jelentős átalakítása.

Helyi értékvédelemre kijelölt épületen vagy területen, bővítéssel felújítással járó építési tevékenység, illetve új épület, építmény építése esetén az új épületrésznek illetve épületnek, építménynek karakterében, tömegalakításában, illeszkednie kell a helyi védelem alá vont épület környezetében kialakult beépítési módhoz, karakterhez, tömegalakításhoz.

A közterületeken álló keresztek, ajánlatos az eredeti helyükön megtartani. Amennyiben egy későbbi fejlesztés miatt áthelyezésre kerülnének, akkor gondosan kiválasztott új helyszínen lehet felállítani, körültekintően elkészített tájépítész terv szerint.

Az országos műemléki védelem alatt álló építmények műemléki környezetét a településszerkezeti terv tünteti fel.

Műemlék, vagy helyi védelem alatt álló épületen, valamint műemléki ingatlanon, műemléki környezetben, illetve helyi védett épület ingatlanát határoló, vagy azon lévő kerítésen, reklámot, cégért, azok hordozó szerkezeteit elhelyezni nem szabad.

Régészet:

A mezőgazdasági tevékenység különösen veszélyezteti az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emlékeket, amelyek közé elsősorban a kőből és/vagy téglából készült, római kori és középkori épületek földben rejtőző (többnyire az alapozáshoz tartozó) falmaradványai tartoznak. Ezen régészeti emlékek pusztulása a szántás mélységének növekedésével, illetve az erózió által okozott hatások miatt olykor igen látványos. A tervezett beruházások szempontjából korlátozó tényező lehet, hogy a 68/2018. (IV. 9.) Korm. r. értelmében a földmunkával járó beruházással el kell kerülni az ilyen régészeti emlékeket (21. § (3) c)) is.

A Kötv. 9. §-a alapján a régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak. A fenntartható használat a Kötv. 7. § 4. pontja szerint a védett kulturális örökség olyan módon történő használata – ideértve a kármegelőző és kárcsökkentő tevékenységeket is –, amely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket és nem vezet az örökség elemeinek állapotromlásához, így biztosított fennmaradásuk a jelen és jövő nemzedékek számára. A Kötv. 10. § (2) bekezdése kimondja, hogy a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

A fenti irányelvekhez kapcsolódóan régészeti lelőhelyek kapcsán felmerülő kárenyhítési lehetőségek az alábbiak.

I. Megelőző jellegű intézkedések

1. A nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal, ezért a beruházásokat megelőzően már a terület kiválasztás szintjén érdemes tájékozódni a célterület régészeti érintettségéről, és amennyiben ez lehetséges, elkerülni a régészeti lelőhelyet a tervezett beruházással. A Kötv. 19. § (1) bekezdése alapján a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon kötelezően el kell kerülni. Ezek az esetek a Korm. r. 21. § (3) bekezdése alapján a védett régészeti lelőhelyek, a nyilvántartott tájképi jelentőségű régészeti

lelőhelyek és az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emlékek. Ez utóbbi főszabály alól az örökségvédelmi hatóság csak belterületi ingatlanok, valamint örökségvédelmi vagy természetvédelmi célú beruházások esetén, illetve akkor térhet el, ha más meglévő építmény vagy műtárgy karbantartására irányul.

2. Régészeti érdekű területeken tervezett beruházás esetén megelőző régészeti kutatás vagy örökségvédelmi hatástanulmány készítése javasolható. *Régészeti érdekű terület* a Kötv. 7. § 29. pontja alapján valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. Örökségvédelmi hatástanulmány készíttetését az örökségvédelmi hatóság is előírhatja a Korm. r. 87. § (4) bekezdése szerinti engedélyezési eljárásokban.

3. Amennyiben a tervezett tevékenység a Kötv. szerint nagyberuházásnak minősül, az örökségvédelmi jogszabály külön szabályait kell alkalmazni az engedélyezés és a megvalósítás folyamán. A nagyberuházásokhoz kapcsolódó engedélyezési eljárásokban a tervezett tevékenység örökségvédelmi hatásainak felmérésére Előzetes régészeti dokumentáció (ERD) készítését írja elő a Kötv. Az ERD-t a jogszabályban meghatározott szerv készíti el, ezt az első olyan hatósági engedélyezési eljárásban be kell nyújtani, amely földmunkák végzésére jogosít. Az ERD részét képező feltárási projektterv alapján kerül sor a konkrét régészeti feladatellátás meghatározására, amelyet – amennyiben engedélyköteles tevékenységről van szó – az örökségvédelmi hatóság engedélyez.

II. Mentő jellegű intézkedések

1. A védett régészeti lelőhelyek esetében örökségvédelmi engedélyt kell kérni a Korm. r. 53. §-a értelmében az örökségvédelmi hatóságtól – a más hatóság (örökségvédelmi szakhatóság hozzájárulásával vagy szakkérdés vizsgálata alapján kiadott) engedélyéhez nem kötött – minden 30 cm mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez. Ebben az esetben – a Korm. r. 88. §-a szerinti kivételek fennállása esetén – a szükséges megelőző régészeti feltárást követően, illetve azzal párhuzamosan végezhető az engedélyezett tevékenység.

2. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében a szakhatóságként vagy szakkérdés vizsgálatában közreműködő örökségvédelmi hatóság a földmunkával járó beruházás kapcsán előírja a szükséges megelőző régészeti feltárást.

3. Régészeti lelet, jelenség vagy emlék váratlan előkerülése esetén azt a jogszabályban meghatározott módon be kell jelenteni, a tevékenységet szüneteltetni majd ezt követően az illetékes, feltárássra jogosult intézmény elvégzi a mentő feltárást.

A kárenyhítés lehetőségeinek figyelembevétele a beruházások szempontjából mindenképpen fontos, hiszen a régészeti feltárások költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált, így régészeti érintettség esetén a régészeti munkák költségével és időigényével is számolnia kell a beruházónak. A beruházások kapcsán célszerű lehet az előzetes egyeztetés az örökségvédelmi hatósággal.

A település területére eső nyilvántartott lelőhelyek száma 3, ezek közül 1 szinte teljesen (néhány négyzetméter kivételével) belterületen fekszik.

A fentiek alapján a lelőhelyek jelentős része (harmada) belterületen fekszik. A belterületi vagy egyéb beépített területrészekben azok az építési munkálatok, amelyek talajbolygatással járnak (pl. ház-, pince- vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítást, fásítás, árokásás, útépítés, stb.), veszélyeztető forrásnak minősülnek, az ilyen jellegű beavatkozás engedélyezése során az örökségvédelmi hatóság is részt vesz az eljárásban a hatályos jogszabályok alapján. A fentiek mellett bármilyen újabb beruházás (pl.

alagsövezés, melioráció, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag- vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépítés, stb.), essen az bel- vagy külterületre, jelentős károkat okozhat a régészeti lelőhelyekben, ezért a fenti tevékenységek esetében az örökségvédelmi hatóság az engedélyezés során érvényesíti az örökségvédelmi érdekeket és előírja a szükséges örökségvédelmi hatáscsökkentő eljárást a beruházó számára, amely a gyakorlatban a megelőző régészeti feltárás valamely formáját jelenti. A hatóság saját hatáskörében eljárva mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban, ezek alapján kikötésekkel engedélyezi vagy – jogszabályi feltételek fennállása esetén – elutasítja az engedélykérelmet.

Településünk 3 lelőhelyből részben vagy teljesen 3 külterületen található. Jelenleg legalább részben szántó művelés alatt található 1. (Ez a valós állapot, nem a 2004. évi TSZT szerinti.) A lelőhelyek az intenzív talajművelés miatt lassan, de biztosan pusztulnak. A szántás – különösen a mélyszántás – az erózióval kiegészülve folyamatos állagromlást okoz az érintett lelőhelyekben, tartós, több évtizedes ilyen jellegű használat során pedig a teljes megsemmisüléssel fenyeget. Ezeken a területeken a szántóként való használatot, mint az eddigi használati módot, az esetek többségében korlátozni ugyan nem szükséges, de javasolt a művelési ág megváltoztatása úgy, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását garantálja. Javasolt a gyepterület művelési ág és ennek megfelelően a füvesítés után kaszálóként vagy legelőként való hasznosítás bevezetésének megfontolása.

A gyep, rét, legelő művelési módok a régészeti lelőhelyek állapotának háborítatlan megőrzése szempontjából kifejezetten kedvezőek. Ilyen területeken jelenleg egyetlen lelőhely található. Régészeti szempontból hasznos, támogatandó a szántott régészeti lelőhelyek területén a rét, kaszáló kialakítása.

A kert, szőlő vagy gyümölcsös kialakítása, illetve erdő telepítése többnyire jelentős veszélyt jelenthet a régészeti lelőhelyekre nézve, ugyanis a szőlő- és kertműveléshez, illetve az erdőgazdálkodáshoz általában kapcsolódó műveletek (pl. tuskózás, rigolírozás) a lelőhelyek vagy lelőhelyrészek megsemmisülésével járhatnak. E tevékenységeket ezért a régészeti lelőhelyek területén kerülni kell. Az örökségvédelmi hatóság örökségvédelmi hatástanulmány készíttetését írhatja elő újrahaznosításra, más célú hasznosításra vagy telekalakításra irányuló földhivatali eljárás esetén. Kertes mezőgazdasági területen jelenleg nincs lelőhelyünk.

Erdővel fedett területen fekszik részben egy lelőhely, a homokbánya helyén.

Régészeti érdekű terület a település közigazgatási területére eső valamennyi vízfolyás vagy állóvíz partszakasza, még ha ezekben ma már nem is található víz. A jelen művelési ágaktól eltérni ezeken a területeken nem kell, jelenségek vagy leletek észlelése esetén azonban a jogszabályok által előírt tennivalókon túl értesíteni kell a helyi jegyző útján a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot és megyei hatókörű városi múzeumot is, hogy a lelőhely bekerülhessen a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásba. Amennyiben ezeken a területeken belül azonosítani sikerül a konkrét lelőhelyeket, azokra a továbbiakban a nyilvántartott régészeti lelőhelyekre vonatkozó szabályok és eljárások vonatkoznak. Újabb, jelentős földmunkával járó beruházás vagy változtatás ezért egyik ilyen területen sem javasolt. Amennyiben mégis beépítésre kerül régészeti érdekűként számon tartott terület, fel kell készülni régészeti lelőhely előkerülésére, ami az ott folyó munkálatokat lelassíthatja.

Egy-egy nagyobb területet érintő beruházás esetén – így esetleg útépítés, zöldmezős beruházás nyomvonalának, helyének végleges meghatározását megelőzően – célszerű külön

örökségvédelmi hatástanulmány készíttetése. A hatástanulmány készítése során alkalmazott, nem roncsoló módszerek (légi fotó, terepbejárás, geofizikai felmérés) és szondázó kutatások segítségével a lelőhely kiterjedése és jellege viszonylag jól meghatározható. A terv véglegesítését megelőzően, saját megrendelésre készített örökségvédelmi hatástanulmány révén elkerülhető, hogy az engedélyeztetési fázisban az örökségvédelmi hatóság a kérelmet elutasítsa vagy a tervek módosítását írja elő. Egy-egy konkrét beruházás tervezési fázisában ezért mindenképpen érdemes egyeztetni az illetékes örökségvédelmi hatósággal.

Amennyiben a lelőhelyeken és régészeti érdekű területeken kívül kerülne elő lelet vagy jelenség, akkor a korábban részletesen leírt jogszabályok szerint kell eljárni.

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy minden egyes nyilvántartott lelőhelyet érintő munkálat esetében, biztosított legyen a régészeti felügyelet. Tekintettel azonban a törvényi szabályozásra, amely szerint a beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, valamint a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentő feltárások által okozott időkiesésre egy-egy beruházás során, a nem kellően motivált felek miatt a gyakorlatban továbbra is számolni kell a régészeti jelenségek egy jelentős részének dokumentálatlan pusztulásával. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során az örökségvédelmi többletköltségek tervezése.

Településünk területén sem az egyes lelőhelyek jelentősége, sem a veszélyeztetés nem indokolja jelenleg egyetlen lelőhely védelemre vonatkozó felterjesztését sem.

Ugyanezen indoknál fogva, bár az egyes régészeti lelőhelyek többnyire jól hozzáférhetőek a kutatás számára, tervezett feltárásukat jelenleg semmi nem indokolja. Beruházást megelőző régészeti kutatás azonban szükség esetén minden területen lehetséges.

Településünk lelőhelyei közül jelenleg egyiket sem javasoljuk régészeti bemutatóhely kialakítására.

Szabályozási javaslatok

A jelenlegi károsan ható folyamat (talaj bolygatása) a fokozatos állagromlást jelenti a lelőhelyek számára. E folyamat elméletileg visszafordítható vagy legalább is megállítható lenne, ha a területeken a talajművelést a lentebb felvázolt módon megváltoztatnák. Ehhez a helyi adminisztráció (Önkormányzat), a szakemberek (örökségvédelmi hatóság, megyei hatókörű múzeum) és az érintett magánszemélyek vagy vállalkozások konstruktív együttműködése szükséges. Ellenkező esetben a folyamat megfordíthatatlannak látszik és előbb-utóbb menthetetlenül a régészeti lelőhelyek teljes megsemmisüléséhez vezet.

„(1) Régészeti érintettség esetén a hatályos kulturális örökségvédelmi jogszabályok alapján kell eljárni.

(4) Minden olyan esetben, amikor régészeti lelet vagy annak tűnő tárgy, régészeti emlék vagy régészeti jelenség kerül elő, a területileg illetékes jegyzőt értesíteni kell, aki haladéktalanul tájékoztatja az örökségvédelmi hatóságot, a további intézkedésig a munkálatokat fel kell függeszteni, a terület őrzéséről a megtaláló köteles gondoskodni.

(7) A régészeti örökséget és a műemléki értéket érintő kérdésekben a központi közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásban és a rendezési tervhez készített örökségvédelmi hatástanulmányban foglaltak együttesen irányadók.”

A helyi védettséggel összefüggő javaslatok

További, helyi védelemre javasolt objektumok

Készült helyszíni bejárás és....

S.szám	Megnevezés	Cím, hrsz., egyéb azonosító adat, megjegyzés	Kép
1	Petőfi utca külső szakasza	a telekosztás, a beépítés oldalhatáros jellege, az épületek földszintessége	
2	Lakóház	Petőfi u. 81. késő historizáló-szecessziós ízü lakóház	
3	Lakóház	Petőfi u. 85. neorenszánsz jellegű, késő historizáló lakóház	
4	Lakóház	Ady E. u. 14. késő historizáló-szecessziós ízü lakóház	
5	Temető	Az önkormányzati temető területe, a 19. sz. végi és 20. sz. eleji homokkő síremlékekkel	

Összefoglalás:

Épített örökség:

Zalaerdőd a Marcal folyó medencéje alkotta kistáj déli, a folyó kisebb vízhozamú, eredéshez közeli részén, fekvő település. A Marcal-medence hazánk óceáni éghajlati hatású területén található, amely a többi, szomszédos területhez képest átlagosan nagyobb és egyenletesebb eloszlású csapadékot, és alacsonyabb hőmérsékletet is jelent. A völgyet, így a település határát is a lejtőkkel határolt sík, magas talajvízállású termőterületek jellemzik.

Zalaerdőd történeti magját, a legkorábban lakott, és oldalhatáron álló házak sorával beépült, közepén egykor kiszélesedő, térszerű részét, a mai Petőfi utca, és az Ady Endre utca kereszteződésében álló templomhoz közelebbi szakaszai jelentik. A település nyugati határa a mainál beljebb, a József Attila út torkolatánál volt, keleten csaknem a mai szélénél húzódott. Az utcák vezetése és a templom, amelyek a 18. századi állapotokra visszavezethetők.

A falu növekedése a 19. században egyrészt a már lakott területek sűrűbb beépítését jelentette, másrészt kisebb délnyugati és keleti irányban való terjeszkedéssel is járt. Ekkor települt be oldalhatáron, utcafronton álló házakkal a Petőfi utca keleti szakasza (főleg annak északi fele), és a halmazos jellegű telkeken beépített délnyugati vége is. A 20. század folyamán a falu jellemzően északi-északnyugati irányban bővült tovább, ekkora a település, ha laza beépítéssel is, de elérte a temető területét.

A Kossuth Lajos és Ady Endre utcákban elszórva, a templom körül sűrűsödve néhány a falusi igényeken túlmutató minőségű, a kisvárosi polgári építészet hatását, szecessziós jegyeket mutató vakolatdísszel ellátott ház áll. Az utóbbiak 19-20. század fordulóján virágzó falu hagyatékához tartoznak.

A település jelenlegi falusias hangulatának, arculatának megőrzését, építészeti karakterét rövid- és középtávon a településképi arculati kézikönyv, valamint a településképi rendelet határozza meg. A településrendezési eszközök felülvizsgálata során javasolt változtatásokra a település építészeti karakterének hagyományos léptékét és arculatát megőrizve került sor.

Összességében elmondható, hogy a település értékeinek védelmében, az adottságokhoz alkalmazkodó szabályozás került kidolgozásra, mely védi a telekstruktúrát, az utcahálózatot,

és a településkaraktert, továbbá figyelembe veszi a településen kialakult jellemző beépítési módokat, építésvonalat és épületmagasságokat.

Régészeti örökség:

A település külterületén máig összesen 3 régészeti lelőhely (terület) áll a Kötv. általános elvei alapján védelem alatt.

Ezek között egyetlen egy fokozottan védett régészeti lelőhely sem található. A vonatkozó kormányrendelet értelmében a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen a hatóság örökségvédelmi engedélye szükséges – a más hatóság (örökségvédelmi szakhatóság hozzájárulásával vagy szakkérdés vizsgálata alapján kiadott) engedélyéhez nem kötött – minden, 30 cm mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez és a régészeti emlék megóvási, konzerválási munkálataihoz.

Minden ismert és nyilvántartott lelőhely esetében már a jelenlegi humuszréteg bolygatása (eltávolítása) is sérti a régészeti örökség földben rejlő emlékeit. Amennyiben ezek területén elkerülhetetlen az építési tevékenység, annak eljárásába a kulturális örökségvédelmi hatóságot be kell vonni. Ilyen esetben megelőző régészeti feltárássra kell számítani, amelynek költségeit a beruházónak kell viselnie.

A jelenleg hatályos jogszabályok szerint a település területén a régészeti feladatellátásra a megyei hatókörű Laczkó Dezső Múzeum (8200 Veszprém, Török Ignác utca 7.) jogosult.

Régészeti ügyekben szakhatóságként, illetve szakkérdés vizsgálatában jelenleg Veszprém megye teljes területén a Veszprém Megyei Kormányhivatal, Veszprémi Járási Hivatala Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály (8200 Veszprém, Mindszenty József u. 3-5. Levelezési cím: 8210 Veszprém, Pf.: 1000. tel.: 88-550-497, e-mail: veszprem.epitesugy@veszprem.gov.hu) az illetékes.

Ez a hatástanulmány a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján készült. A település területén időközben előkerülő lelőhelyekről a nyilvántartást vezető hatóság (Miniszterelnökség) vezet közhiteles nyilvántartást. Javasolt minden tervezett beruházás előtt a lelőhellyel való érintettségről időben meggyőződni.

Nyilatkozat:

A hatástanulmány készítőiként kijelentjük, hogy a hatástanulmány épített örökségi és régészeti munkarésze az örökségvédelmi jogszabályok és a hatósági eljárások figyelembe vételével készült.

A hatástanulmány készítői egyúttal nyilatkoznak arról, hogy a tanulmány készítéséhez szükséges képesítéssel, gyakorlattal és szakértői jogosultággal rendelkeznek, szerepelnek a Miniszterelnökség által vezetett Műemléki szakértői névjegyzékben műemléki szakértőként (műemléki érték dokumentálása).

Batizi Zoltán régészeti szakértői nyilvántartási szám: 17-003

Jankovics Norbert művészettörténész, régész, műemléki szakértő:

Szakértői sz.: 21-0016

Máté Zsuzsanna építész, műemléki szakértő:

Szakértői sz.: 21-0073